

Det var hårdt at bo på Nørrebro

Man havde intet privatliv. Væggene var tynde. Brændevinen var en trøst. Vedligeholdelse var ikke eksisterende. Boligspekulanter havde frie tøjler. Boligforholdene afslørede klasseforskelle.

De fattige på Nørrebro

Dengang var forskellen på faglærte og ikke – faglærtes løn mellem 35 og 50 pct. i 1914 var dette indsnævret til ca. 25 pct. Kosten steg hos de lavtlønnede arbejdere. Det var dem, som skulle finde sig i til tider næsten umenneskelige boligforhold på *Nørrebro*.

Dertil kom, at arbejdsløsheden i slutningen af 1870erne og i midten af 1880erne anslået har været mindst 15 pct. Omkring 1910 var den stadig på 10 pct. men tallene er sikkert væsentligt højere, for de nævnte tal omfatter kun dem, der var i en fagforening.

Boligforholdene afslørede klasseskel

Frygten for at miste sit arbejde og frygten for at miste det på grund af sygdom var stor. Klasseforskellen var meget stor. Boligforholdene afspejlede den forskel.

Boligspekulanter fik frie tøjler

Udnyttelsesgraden på de begrænsede grunde var stor. Husene blev højere. Der opstod et system af side -, mellem – og bag bygninger, der ikke havde direkte adgang til gaden. Og gårdspladsen var minimal. Og i *København* boede en fjerdedel af den københavnske befolkning i sådanne huse. Mange af disse befandt sig på *Nørrebro*.

Man forsømte at gøre *København* smukt og sundt. Boligspekulanterne fik frie tøjler. Man forsømte at give de mindre bemidlede blot en lille smule bekvemmelighed og hygge. Man byggede dystert i en knugende ensformighed. Det var bygningerne som bestod i lang tid fremover. Og den næste katastrofe for *Nørrebro* indtraf under den såkaldte *bulldozersanering*.

Det var dog et håb for dem, der kom til at bo i baghuse i *Korsgade*, *Gartnergade*, *Åboulevarden* og *Blågårdsagade*. Her vente de sparsomme vinduer da trods alt ud til rester af gamle haver og oplagspladser.

Sammenstuvning

Lejlighederne var små. Et – og toværelses lejligheder var den dominerende for arbejderne. I en fjerdedel af disse lejligheder boede mere end fem personer. Og i mange af disse havde man sågar logerende, der skulle hjælpe til med økonomien.

Sammenstuvning af arbejderne foregik hovedsagelig på den forreste del af *Nørrebro*. Ja sådan kaldte man del del af *Nørrebro* – dengang.

Mange havde næsten intet bohav. De lå direkte på det bare gulv eller oven på nogle pjalter.

Nogle steder var loftshøjden 1.80 – 2.00 meter, og der var kun 3 kvadratmeter tik hver. Følgen var sygdom både hos børn og voksne. Barnedødeligheden var enorm.

Lysforholdene var dårlige, husene var fugtige, og mange af lejlighederne blev betragtet som meget usunde.

Sundhedsvedtægt blev ikke overholdt

Ja man kan undre sig, for i *Sundhedsvedtægt for København* af 15. juni 1886 kunne myndighederne skride ind over for ejere af ejendomme med usunde eller overbefolkede lejligheder. Men der er ikke mange eksempler på, at denne forordning blev udfoldet.

I samme vedtægt, taler man om 10 m² pr. person i lejligheden. Men det blev langt fra overholdt.

Men spekulanterne var glade. De kunne fortsætte deres spekulationsbyggeri. De tjente formuer på den prisstigning, der fulgte, da demarkationslinien blev afskaffet. Og byggeloven tog først og fremmest hensyn til *de fornemmes og riges interesser*.

Et værelses med børn

En toværelses lejlighed kostede i gennemsnit 186 kr. (fra 150 – 250 kr.) om året. En arbejdsmand tjente omkring 450 kr. Tusinder af arbejderkoner tog arbejde med hjem fra store konfektionsfirmaer. Så sad de arbejde seks timer hver dag.

I 1880erne udgjorde antallet af et - værelseslejligheder over 20 pct. på *Nørrebro*. Omkring århundrede skiftet var antallet faldet til ca. 10 pct.

Men statistik er noget man altid kan dreje. Omkring en sjettedel af arbejderægtepar boede stadig i 1895 i ét – værelseslejligheder ofte med et eller flere små børn.

Et andet bemærkelsesværdig tal er, at en fjerdedel af boligarealet i 1885 var lejligheder i baghuse, mellem huse på lofter og i kældre.

Alle fulgte med i privatlivet

Lejlighederne bestod af to rum uden køkken, men med en kakkelovn eller petroleumsovn som kogested, når der skulle laves mad.

Man købte hos bageren mad fra den forrige dag. Det var billigere.

Privatliv var noget man drømte om. Man havde det i hvert fald ikke for sig selv. Gennem de tynde vægge hørtes skænderier og barnegråd. Og masser af drukkenbolte gjorde deres besyv med.

I brændevinen søgte de trøst for det liv, som var spildt.

Vedligeholdelse eksisterede ikke

Bygningerne var hurtig opførte. Som regel var de bygget af beskidte gule sten. Andre steder brugte man røde mursten. De var medtaget af vejr og vind.

Andre blev pudset over med grå cement. Ja der er mange eksempler på, at vægge og tage skvattede sammen under stormvejr.

Der var kun 6 – 7 alen til nabobygningen. Man kunne knap nok åbne vinduet.

Vedligeholdelsen eksisterede ikke. Den grønne farve på vinduer og døre var skallet af. Kittet under vinduerne var for længst forsvundet. Det var ikke rart, når blæsten satte ind.

Plankeværkerne mellem de snævre gårde og lokummerne var faldefærdige.

Natpotten var en nødvendighed

Natpotten var nødvendig. Hvem gad at gå ned fra tredje sal til den mørke gårds retirader. Nu var det ikke altid, at alle var lige flittige til at tømme toiletspanden i lejligheden. Så en værre stank bredte sig ofte i bygningerne. Retirader, pissoir og *skarnbøtteopsamlinger* lå direkte op til vinduerne.

Særlig om sommeren kunne det være ulideligt.

Og wc' er i lejligheden var en stor luksus. Således var det i *Storkøbenhavns* ca. 150.000 lejligheder omkring år 1900 kun 2.000 wc'er.

Flere rum blev taget i anvendelse

Bolignød betød, at endnu flere rum blev taget i anvendelse. Og det betød en yderligere forværring af de hygiejniske og sociale problemer. Byen havde for lidt plads og tilstrømningen var enorm.

Kigger vi lidt på tallene, så forsvandt cirka 22 pct. af befolkningen fra de mest fattige og trange gader på *Nørrebro* i tidsrummet 1901 til 1911.

Hvor var funktionærene?

Hvis nu vi kigger på befolkningssammenhængen så ser vi atter, at det er de fattigste, der har klumpet sig sammen på *den forreste del af Nørrebro*. I en dobbeltejendom på *Stengade* var der 85 et – og to værelses lejligheder. Her boede i alt 177 voksne personer. Antallet af børn er ikke medtaget. Her boede:

- 32 rengøringskoner
- 12 syersker, strygersker
- 18 kvindelige fabriksarbejdere
- 8 bladbude, enker o.l
- 8 alderdomsunderstøttede
- 48 arbejdsmænd
- 9 fabriksarbejdere
- 37 faglærte arbejdere
- 2 funktionærer
- 3 pensionister

Bemærkelsesværdig er det, at der er så få med en forholdsvis god løn, funktionærer.

Arbejdernes Byggeforening

Arbejdernes Byggeforening gjorde sit til at bygge sunde boliger til arbejderne. Men nogen gange slog det fejl. Byggeriet blev så dyrt, at arbejderne ikke havde råd til at bo der. Men folkene bag disse byggeforeninger gjorde meget ud af, at påpege det sundhedsfarlige ved at bo så tæt sammen, som det var tilfældet på Nørrebro.